

УДК 330.356:330.332

Бичихін Є. В.

науковий співробітник відділу теорії економіки і фінансів НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, bychykhin.iegor@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ "ЗЕЛеної ЕКОНОМІКИ" В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто передумови актуалізації процесів реалізації концепції "зеленої економіки" в межах сталого розвитку економік. Визначено ключові нормативно-правові акти, які регламентують процеси трансформацій українського народного господарства на засадах цієї концепції. Наголошено на необхідності ширшого інформаційного забезпечення населення, осучаснення національної освіти в напрямі "зеленої" трансформації, а також на зростаючій потребі у кваліфікованих кадрах для реалізації відповідних змін. Досліджено вплив своєчасного державного регулювання на інвестиційний клімат основних галузей економіки держави, динаміку прямих іноземних капіталовкладень за останні роки, а також участь міжнародних фінансових інституцій у процесах залучення ресурсів та імплементації найкращого світового досвіду. Підкреслено важливість розбудови інституційних важелів загалом, а також застосування партнерських механізмів реалізації проєктів, зокрема в умовах децентралізації влади. Зроблено акцент на актуальності відновлювальної енергетики та інструменту "зелених" публічних закупівель у процесі "зеленої" трансформації економіки.

Ключові слова: "зелена економіка", державне регулювання, інвестиції, "зелені" публічні закупівлі, відновлювальна енергетика.

Рис. 1. Табл. 1. Літ. 39.

Iegor Bychykhin

SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, bychykhin.iegor@gmail.com

CONCEPTUAL BASIS OF INSTITUTIONAL PROVISION FOR THE DEVELOPMENT OF "GREEN ECONOMY" IN UKRAINE

Abstract. The preconditions for updating the processes of implementation of the "green economy" concept in the framework of sustainable economic development are considered. The emphasis is placed on the nature of the concept for Ukraine and the world in general. The key legal acts governing the processes of transformation of the Ukrainian national economy on the principles of the "green economy" concept are determined. The necessity of broader information provision of the population, modernization of national education towards "green transformation" and the growing need for skilled workers for implementation of the appropriate changes are emphasized. The influence of timely public regulation on the investment climate of the main branches of the state economy, the dynamics of direct foreign investments in recent years, as well as the participation of international financial institutions in attracting resources and implementing the world's best practices are investigated. The importance of developing institutional leverage totally, as well as the use of partnership mechanisms for projects implementation, in particular in the context of power decentralization, is emphasized. The main strategic documents and indicators on which the authorities are focused is meeting goals are indicated. The relevance of renewable energy and the tool of "green" public procurement in the process of "green transformation" of the economy is determined. The author points out the importance of encouraging the population to run the economy on the principles of the "green economy".

© Бичихін Є. В., 2018

Key words: “green economy”, state regulation, investments, “green” public procurement, renewable energy.

JEL classification: F21, Q56, Q57.

Бычихин Е. В.

научный сотрудник отдела теории экономики и финансов НИФИ ГУНУ “Академия финансового управления”, Киев, Украина

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ “ЗЕЛеноЙ ЭКОНОМИКИ” В УКРАИНЕ

Аннотация. Рассмотрены предпосылки актуализации процессов реализации концепции “зеленой экономики” в рамках устойчивого развития экономик. Определены ключевые нормативно-правовые акты, регламентирующие процессы трансформации украинского народного хозяйства на основе данной концепции. Отмечена необходимость более широкого информационного обеспечения населения, осовременивания национального образования в направлении “зеленой” трансформации, а также растущая потребность в квалифицированных кадрах для реализации соответствующих изменений. Исследовано влияние своевременного государственного регулирования на инвестиционный климат основных отраслей экономики государства, динамику прямых иностранных капиталовложений за последние годы, а также участие международных финансовых институтов в процессах привлечения ресурсов и имплементации лучшего мирового опыта. Подчеркнута важность развития институциональных рычагов в целом, а также применения партнерских механизмов реализации проектов, в частности в условиях децентрализации власти. Сделан акцент на актуальности возобновляемой энергетики и инструмента “зеленых” публичных закупок в процессе “зеленой” трансформации экономики.

Ключевые слова: “зеленая экономика”, государственное регулирование, инвестиции, “зеленые” публичные закупки, возобновляемая энергетика.

Протягом останніх десятиріч економічні агенти України, як і всіх інших європейських держав, інтенсивно споживають природні ресурси для нарощення темпів розвитку національного господарства. Однак нашій країні, внаслідок неочікуваних збігів економічних, геополітичних внутрішніх і зовнішніх факторів, не вдалося відновити рівень випуску 90-х років, хоч інші транзитивні країни ЄС за такого способу виробництва, як свідчить статистика, покращили макроекономічні показники. Як результат, саме тепер уряди розглядають питання екологічної ситуації, що набувають особливої гостроти на всіх континентах світу. Ресурсний потенціал планети може забезпечувати її потреби лише обмежений час, а далі є ймовірність поглиблення явищ нестабільності в економічному, соціальному, екологічному аспектах. Тривалий час світова спільнота перебуває в пошуках виходу з цієї складної ситуації. Однією з актуальних проблем у соціально-економічній сфері України є співвідношення темпів піднесення суспільного виробництва та наслідків можливого погіршення стану навколишнього середовища. У нашій країні успішно запроваджуються екологічні напрями досягнення Цілей сталого розвитку [1]. Інституціональний контекст їх реалізації сьогодні розглядається під кутом імплементації в межах державних стратегічних програм концептуальних за-

сад “зеленої економіки”, яка здобула широке визнання [2]. Тобто слід обґрунтувати необхідність кардинальних змін стосовно напряму екологізації усіх сфер життєдіяльності людства в кожній, без винятку, країні.

Стійке економічне зростання передбачає постійну своєчасну структурну модернізацію національного господарства, покращання умов для ведення бізнесу тощо. Одна з проблем, що потребує вирішення, – підвищення конкурентоспроможності використання та продуктивності природних ресурсів. З цією метою урядом визначено пріоритетні дії, зокрема, поширення відновлювальної енергетики, забезпечення енергоефективності й енергозбереження та ін. Зокрема, заплановано збільшення частки енергоносіїв, вироблених з відновлюваних джерел, створення умов для зменшення обсягів споживання енергоресурсів, упровадження інноваційних технологій; стимулювання здійснення заходів щодо підвищення енергоефективності та ощадного використання ресурсів населенням, зростання рівня життя громадян в результаті мінімізації комунальних витрат, раціонального використання коштів державного та місцевих бюджетів. “Зелена економіка” є практичним механізмом реалізації стратегії сталого розвитку та передбачає зменшення різних факторів негативного впливу на довкілля через формування нових “зелених” галузей та “озеленення” вже наявних, трансформацію системи обліку та податків із урахуванням цінності природного капіталу, справедливий розподіл природних багатств тощо [3]. Але варто зазначити, що імплементація наведених концептуальних положень та досягнення кінцевої мети має супроводжуватися високою динамікою інвестиційних процесів в Україні. Має бути досягнуте випереджальне зростання капіталовкладень у “зелену економіку”, в тому числі за рахунок розбудови партнерських відносин на всіх рівнях влади в умовах реформи децентралізації.

У міжнародному документі ООН з довкілля наведено найбільш обґрунтовану дефініцію поняття, якому присвячена стаття. “Зеленою” вважається така економіка, що сприяє підвищенню добробуту людей і зміцненню соціальної справедливості за одночасного істотного зниження ризиків для навколишнього середовища та дефіциту екологічних ресурсів [4; 5]. Цій тематиці присвячено праці таких науковців, як В. А. Голян, І. А. Дубовіч, Г. М. Калетнік, А. Камерон, С. Клоус, К. Котампасі, Н. Ксіангі, Ю. О. Лупенко, Л. П. Марчук, І. Матъятос, П. Нікополоу-Стаматі, А. Дж. Саско, П. Стаматіс, Л. Хенс, О. В. Ходаківська, О. Г. Шпикуляк [6–15] та ін. Крім того, наслідком “озеленення” стала поява похідних термінів та широких дискусій у фахових колах. Так, Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) пропонує тлумачити “зелені” інвестиції як такі, що можна вважати позитивними для навколишнього середовища в прямій або непрямій формі [16–18]. На думку експертів ЮНКТАД, цей показник повинен вимірюватись у грошових одиницях, що відповідають діяльності підприємства, та забезпечувати відповідне пояснення того, чому інвестиції слід класифікувати як “зелені”.

Б. В. Степаненко зазначає, що розвиток “зеленого” бізнесу передбачає комерційну діяльність, головною метою якої є отримання прибутку від реалізації екологічних товарів та послуг. При цьому мають застосовуватись технології, що мінімізують деструктивний вплив на довкілля [19].

Термін “зелена” трансформація” урядовцями в партнерстві з науковою спільнотою та громадськістю, а також представниками міжнародних фахових кіл визначається як зміни в економіці, що вплинуть на створення менш ресурсомістких секторів, нових ринків і робочих місць, упровадження сучасних енергоефективних технологій, підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності бізнесу завдяки ефективному використанню енергії, ресурсів і мінімізації обсягів відходів [20].

“Зелена” енергетика розглядається як сфера енергетики, що забезпечує виробництво електричної, теплової та механічної енергії з мінімальними впливом на довкілля та ризиком техногенних катастроф. Часто таку енергетику називають також альтернативною, оскільки вона створює можливість для заміщення традиційних теплової та ядерної енергетики.

Варто зазначити, що задекларована концепція “зеленої економіки” потребує наукового опрацювання в національному масштабі, а також належних змін відповідно до найкращої світової практики. Зокрема, згідно з рішеннями Енергетичного співтовариства, його учасники, включаючи Україну, визнають свої зобов’язання щодо реалізації провідних європейських Директив [21–23]. Нагальну потребу і передумови для екологізації економіки вже імплементовано в низку міжнародних та національних нормативно-правових актів¹. На національному рівні саме держава відіграє головну роль у здійсненні такого роду трансформацій. Від її нормотворчої та інформаційної політики залежить рівень обізнаності громадян щодо сутності, принципів та завдань сталого розвитку на основі концепції “зеленої економіки”. Особливо варто наголосити на якості людського капіталу в цій сфері. Наша держава приділяє значну увагу екологізації освіти. Про це свідчить участь України в адаптації низки відповідних міжнародних документів². Окремі нормативно-правові акти з наведених вище є особливо важливими, оскільки для імплементації концепції “зеленої економіки” в сучасну соціо-еколого-економічну сферу нашої держави потрібні кваліфіковані спеціалісти. Наша держава має наміри поширювати екологізацію освіти на всіх її етапах, починаючи з дошкільних і закінчуючи закладами вищої освіти, з метою надання поглиблених знань щодо збереження природного довкілля та переваг стійкого піднесення.

Мета статті – обґрунтування концептуальних засад упровадження “зеленої економіки”, імплементації її інститутів в державні програми сталого розвитку. В такому контексті подальшого удосконалення потребують урядові регулятивні важелі у сферах освіти, енергетики, агропромислового комплексу

¹ Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” (від 26.06.1991 із останніми змінами від 07.02.2017, 23.05.2017, 03.04.2018); Закон України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року” (від 21.12.2010); Указ Президента України “Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020” (від 12.01.2015); [3]; Порядок денний для сталого розвитку до 2030 року (Нью-Йорк, 25 вересня 2015 р.).

² Рамки дій “Освіта-2030” (ЮНЕСКО, 5 листопада 2015 р.); Рішення колегії Міністерства освіти і науки України “Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку” (від 27.11.2015).

су тощо. Серед найвпливовіших підойм слід розглядати динаміку інвестиційних процесів, а також подальше вдосконалення механізмів публічно-приватного партнерства, із залученням міжнародних фінансових інституцій (МФІ), зокрема в межах реформи децентралізації.

На сьогодні не викликає сумніву поширена думка, що природа безмежна за обсягом опанування її потенціалу для розбудови виробництва. Але наприкінці XIX – на початку XX ст. світова спільнота усвідомила потребу в пошуку принципово нової моделі подальшого піднесення, оскільки жодна з відомих концепцій не спроможна забезпечити теоретико-методологічні передумови для сталого, безкризового, безконфліктного розвитку [14]. Ідеться про те, що механізми взаємодії населення і природи необхідно трансформувати адекватно часовим викликам задля гармонійної еволюції обох. Недотримання такої вимоги призводить до невідворотності встановлення природних обмежень для соціального та економічного прогресу. Подібне кардинальне оновлення повсякденних інструментів може реалізуватися лише в разі усвідомлення, що соціальні й екологічні цінності мають посісти таке саме важливе місце, як і цінності економічні.

Кліматичні зміни, котрі проявляються через зростання кількості, тривалості й інтенсивності стихійних лих, поганий стан здоров'я населення внаслідок погіршення екологічної ситуації як результат використання застарілих технологій виробництва, вичерпання невідновних природних ресурсів в умовах високої енергоінтенсивності національного господарства – зазначені та інші виклики, які постають перед Україною, потребують швидшого переходу до укладу так званої зеленої економіки, тобто розвитку за рахунок якомога ширшої імплементації методів “чистого виробництва”¹, енергоефективних технологій, із одночасним використанням відновлюваних джерел енергії тощо. Такі інновації дадуть змогу зміцнити стійкість і підвищити конкурентоспроможність національного господарства, а також створити нові робочі місця, що збільшить частку висококваліфікованих працівників у реальному секторі.

Розглянемо досвід багаторічних інституційних перетворень у контексті української державної політики стійкого розвитку. З кінця 90-х років створювалися спочатку при Кабінеті Міністрів, а пізніше при Президентів – Національна комісія і Національна рада сталого розвитку України відповідно. Крім того, менше року функціонувала Національна рада з питань науки, інновацій та сталого розвитку як дорадчий орган при Президентів. Було розроблено Урядовий проект Концепції сталого розвитку України, але він не був прийнятий парламентом. У другій декаді XXI ст. політикою у сфері стійкого

---

¹ Протягом останніх десятиліть концепція більш чистого виробництва, відома у світі як “Cleaner Production”, набула поширення у багатьох країнах. Вважають, що це спосіб виробництва, який впливає на довкілля менш негативно порівняно з традиційними технологіями. Поняття чистішого виробництва означає процес постійного застосування комплексних профілактичних заходів у виробництві продукції та послуг, що сприяє підвищенню екологічної ефективності та зниженню ризиків негативних змін у навколишньому середовищі, стані здоров'я людей (<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/2054/02-Byrkunskiy.pdf>).

розвитку займалися: Рада національної безпеки і оборони, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство екології та природних ресурсів, Міністерство освіти і науки України тощо [24]. Оскільки проблеми збалансованого піднесення в контексті екологізації стосуються кожного індивідуума, то під час ухвалення рішень урядові структури мають спиратися на громадську думку та залучати наукове супроводження. Про це свідчить аналіз найкращої світової практики, де визначено, що структури Європейського Союзу системно співпрацюють із науковою та експертною спільнотою, засобами масової інформації тощо. Оскільки процес адаптації концепції “зеленої економіки” ще не завершений і потребує значних зусиль із боку влади, існує необхідність постійного аналізу державного контролю за формуванням та реалізацією її положень як інституційної основи стійкого розвитку.

Формування “зеленої економіки” невід’ємне від використання заходів державної екологічної політики, що відповідають Цілям сталого розвитку [1], зокрема: належного моніторингу стану екосистеми; розроблення й дотримання державних стандартів щодо екологічно прийняттого стану довкілля; сприяння проведенню “зелених” науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і впровадженню їхніх результатів у виробництво; нарощення обсягів державного фінансування на соціально-екологічні проекти; перепрофілювання підприємств із метою нарощення випуску екологічно чистої продукції; державної підтримки престижу екобізнесів; забезпечення відповідних передумов для поглиблення екокультури громадян та соціально-екологічної відповідальності власників виробництв. З огляду на те, що ситуація в нашій державі залишається доволі складною, зазначені фактори потребують термінового реагування з боку влади. Не варто забувати й про збройний конфлікт на сході України, що теж необхідно враховувати під час оцінювання та реалізації економічної та екологічної політики. Водночас, на наш погляд, у складі програмних документів із зазначених питань слід виокремити проблеми фінансового, ресурсного, інвестиційного, повноважного забезпечення в процесі екологізації економіки.

Ступінь інвестиційної активності в проектах розвитку, вважаємо, багато в чому залежатиме від особливостей нормативно-правового середовища. Серед багатьох управлінських підойм можна виділити “зелену” модернізацію, що потребує запровадження відповідних інструментів організаційно-економічного, регулятивного та кредитно-фінансового характеру (таблиця).

Увагу варто звернути на діяльність держави щодо трансформації національного господарства в напрямі “зеленої економіки”. Зокрема, це стосується заміни традиційних джерел енергії на більш екологічні. Законодавча та підзаконна база розбудови відновлювальної енергетики в Україні утворюється зі значної кількості нормативних актів про джерела енергії та види палива, зокрема альтернативні, а також стимули до заміщення; про енергозбереження та заходи з його стимулювання; про інвестиційні можливості, забезпечення прав та законних інтересів стейкхолдерів при енергомо-

Інструменти “зеленої” модернізації

Організаційно-економічні	Регулятивні	Кредитно-фінансові
Прискорена амортизація об’єктів, що забезпечують “зелену” модернізацію виробництва чи надання послуг; зниження тарифів на споживання енергоресурсів у житлово-комунальному господарстві (ЖКГ) за умови запровадження ними “зелених” технологій, енергоефективності (утеплення, раціональне використання енергоресурсів тощо)	Удосконалення дозвільної діяльності, скорочення бюрократичних процедур щодо імплементації та розвитку технологій “зеленої” енергетики, органічного агропромислового виробництва, переробки тощо; створення відповідних інститутів розвитку та “єдиного вікна” послуг для “зеленої” модернізації виробництв, ЖКГ і т. ін.; передача важелів можливості реалізації інвестиційних угод, у тому числі за участю МФІ, на місцевий рівень, зважаючи на реформу децентралізації влади	Пільгове оподаткування проектів “зеленої” модернізації; компенсація (повна або часткова) процентів за користування кредитними ресурсами, спожитими на “зелену” модернізацію; у ЖКГ запровадження окремих кредитних ліній на “зелену” модернізацію за спрощеною системою управління процесами надання та обслуговування; використання боргових механізмів призначених для екологізації виробництв і середовища загалом, наприклад, “зелених” облігацій”; запровадження обґрунтованого тарифу (“зеленого”) для стабілізації інвестиційної привабливості “зеленої” модернізації

Складено за: Підготовка рекомендацій з оптимізації державної політики з зеленої модернізації економіки / Інститут зеленої економіки. URL: <http://green-economics.org.ua/pidgotovka-rekomendacij-z-optimizaci%D1%97-derzhavno%D1%97-politiki-z-zeleno%D1%97-modernizaci%D1%97-ekonomiki/>.

дернізації; про сприяння виробництву й використанню біологічних видів палива тощо¹.

¹ Закон України “Про енергозбереження” від 01.07.1994 № 74/94-ВР; Закон України “Про альтернативні види палива” від 14.01.2000 № 1391-XIV; Закон України “Про альтернативні джерела енергії” від 20.02.2003 № 555-IV; Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння виробництву та використанню біологічних видів палива” від 21.05.2009 №1391-VI; Закон України “Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб’єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації” від 09.04.2015 № 327-VIII; Закон України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб’єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації” від 09.04.2015 № 328-VIII; постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання використання коштів у сфері енергоефективності та енергозбереження” від 17.10.2011 № 1056; постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження технічних регламентів щодо енергетичного маркування” від 07.08.2013 № 702; постанова Кабінету Міністрів України “Про стимулювання заміщення природного газу у сфері тепlopостачання” від 09.07.2014 № 293; постанова Кабінету Міністрів України “Про стимулювання заміщення природного газу під час виробництва теплової енергії для установ та організацій, що фінансуються з державного і місцевих бюджетів” від 10.09.2014 № 453.

Незважаючи на тривалу національну регулятивну політику з цих питань вітчизняна економіка є однією з найменш енергоефективних у світі. З початку XXI ст. спостерігалася загальна тенденція кардинального скорочення споживання енергоресурсів. Однак в Україні їхня вагома частка через застарілі технології та обладнання, неефективне ЖКГ, неналежний контроль за застосуванням ресурсів тощо витрачається неощадно й не з максимальною віддачею. Відношення загального обсягу використаних енергоресурсів до валового внутрішнього продукту (ВВП) за певний період визначає енергоемність ВВП. За допомогою цього показника прийнято вимірювати, наскільки ефективна та конкурентоспроможна певна економіка. Енергоемність ВВП у нашій країні в 1990–1991 рр. становила 0,895–0,888 кг нафтового еквівалента (н. е.) [26]. У світі цей середній показник був у 2,5 раза менший та дорівнював 0,370–0,350 кг н. е. На відміну від розвинутих економік (0,295 кг н. е.), в Україні зазначений індикатор збільшувався – 0,923 і 0,919 кг н. е. у 1996 р. та 1997 р. відповідно. Ситуація покращилася у 2010 р., коли енергоемність досягла 0,390 кг н. е., значно наблизившись до середнього міжнародного рівня (0,190 кг н. е.). На 2017 р. цей показник в Україні залишався другим за енергоемністю у світі з значенням 0,318 кг н. е. за ПКС 2005 р. Подібний рівень також мають Іран, Тайвань, Південна Африка, Казахстан й Узбекистан. До групи найбільш ефективних належать Іспанія, Єгипет, Індонезія, Великобританія та Колумбія.

Розглянувши ситуацію в найбільш розвинутих країнах Європейського Союзу та Організації економічного співробітництва та розвитку, можна зробити висновок, що навіть у 1991 р. їхня енергоемність була меншою, ніж нині в Україні. Однак за останні кілька років через певні об'єктивні причини, що призвели до зменшення споживання енергоносіїв, енергоемність скоротилася. Важливим етапом є імплементація затвердженої Кабінетом Міністрів України в 2017 р. Енергетичної стратегії на період до 2035 року, де головну роль надано енергоефективності та раціоналізації споживання ресурсів [27]. Ключовим індикатором успішності реформи енергосектору визнано енергоемність – передбачається зменшення енергоемності ВВП вдвічі.

Спостерігаються й позитивні результати в розвитку відновлювальної енергетики в Україні, попри недосконалість згаданих нормативних актів. На це вказує приплив іноземних інвестицій у сонячну, вітрову, гідро- та біоенергетику нашої держави [28; 29].

Варто згадати про такий потужний інструмент державного регулювання національного господарства за принципами “зеленої економіки”, як “зелені” (сталі) закупівлі (sustainable procurement), що є стимулом до поширення інновацій та розроблення екоефективних продуктів. Потрібно надати в українському законодавстві чітке тлумачення цього поняття, якого на сьогодні немає. У цьому контексті Європейська комісія визначає поняття “зелених” публічних закупівель як “процес, за якого державні органи прагнуть закуповувати товари, послуги та роботи зі знизеним впливом на навколишнє середовище протягом усього їхнього життєвого циклу порівняно з товарами, послугами та роботами з аналогічним функціональним призначенням, що могли би бути придбані” [30].

Законодавством України передбачено гармонізацію вітчизняних норм і правил з європейськими [31]. Крім того, урядовці наголошують на необхідності подальшої інтеграції у всі сфери народного господарства та повсякденне життя громадян екологічних стандартів [32]. Характеристики об'єкта закупівлі повинні сприяти захисту навколишнього середовища. Чітка регламентація технічних специфікацій, особливо таких, що визначені на базі міжнародних чи національних стандартів, дасть змогу представникам влади вибирати підрядників, котрі найбільше відповідають екологічним критеріям. Також це запобігатиме корупційним проявам та сприятиме забезпеченню умов для добросовісної конкуренції серед учасників тендерів. Закупівлі продукції з меншим впливом на довкілля стимулюватимуть стале виробництво та споживання. Європейською комісією проголошено стратегію переходу до екологічно сприятливих публічних закупівель, “зеленими” мають бути не менше 50 % сукупного обсягу коштів, що спрямовуються на закупівлі. З огляду на те, що обсяг останніх у країнах ЄС становить близько 16 % ВВП, значного збільшення прибутку можна досягти за допомогою використання програми “зелених” публічних закупівель з урахуванням екологічного, інноваційного та інших аспектів. Цей підхід передбачає застосування у процедурах закупівель таких критеріїв, як обсяг викидів забруднюючих речовин і відходів, енергоефективність, приріст екологічно чистих продуктів, інноваційність і висока технологічність виробництва, створення нових робочих місць.

“Зелені” публічні закупівлі є добровільним інструментом, але справляють істотний вплив, оскільки органи державної влади – великі споживачі. В Україні у I півріччі 2018 р. обсяг публічних закупівель товарів і послуг становив 18,7 % ВВП (в 2017 р. – 12,8 % ВВП) [33].

Завдяки чіткому законодавчо визначеному трактуванню “зелених” закупівель та запровадженню відповідного державного та громадського контролю й моніторингу за належним їх дотриманням бюджетні установи, приватні компанії, підприємства та організації сприятимуть поширенню технологій чистішого виробництва та покращанню екологічних характеристик продукції. В окремих секторах національного господарства публічні закупівлі становлять значну частку ринку, наприклад, у таких як громадський транспорт, будівництво, охорона здоров'я та освіта, де відповідні рішення суттєво впливають на розвиток “зеленої економіки” [34].

Слід відзначити високий рівень участі МФІ у сфері енергозбереження. Наприклад, за даними Міжнародної фінансової корпорації (МФК), як член групи Світового банку вона у 2017 р. залучила для проектів в Україні близько 250 млн дол. США та планувала перевищити цей показник у 2018 р.

Важко визначити в загальному потоці капіталовкладень частку, спрямовану саме на “озеленення”. Так, за перші три квартали 2018 р. в економіку України іноземцями вкладено 1,3 млрд дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу) [35] (рисунок). Однак, спрямовуючи як внутрішні, так і зовнішні ресурси на інноваційний, зокрема з урахуванням екологічної складової, розвиток із застосуванням новітніх технологій вдасться нарощувати частку “зелених” інвестицій у сукупному їх обсязі.

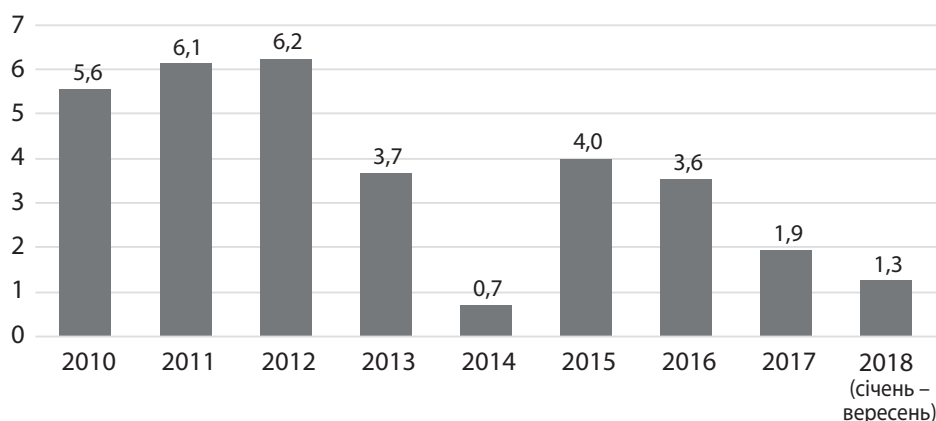

Рисунок. Динаміка вкладення прямих іноземних інвестицій в економіку України (у формі інструментів участі у капіталі), млрд дол. США

Складено за: Інструменти участі в капіталі в Україну (потоки) : звіт Національного банку України “Міжнародна інвестиційна позиція”. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=29318273>.

З рисунка видно, що прямі іноземні інвестиції зменшились у 2013–2014 рр. через складне політичне становище у країні в той час. Проте, як бачимо, по-жвавлення відбулось тільки у 2015 р., перевищивши показник 2013 р., із подальшою спадною динамікою – 3,6 млрд і 1,9 млрд дол. США у 2016 та 2017 рр. відповідно.

Україна наразі реалізує низку проектів у галузі відновлювальної енергетики, фінансованих за рахунок іноземних інвестицій, зокрема МФІ. Один із прикладів цього – будівництво сонячної електростанції вартістю понад 10 млн дол. США канадською фірмою TIU Canada Ltd у м. Нікополі (Дніпропетровська обл.). Цей комплекс потужністю 10,5 МВт також є першим інвестиційним проектом, реалізованим у рамках Угоди про вільну торгівлю між Канадою та Україною, що набрала чинності 1 серпня 2017 р. [36].

На етапі “зеленої” трансформації, з урахуванням аспектів продовольчої безпеки держави, урядове регулювання агропромислового комплексу України потребує особливої уваги, зокрема на принципах ППП, оскільки на сьогодні цей сектор є провідною ланкою національної економіки, що відіграє значну роль у формуванні підґрунтя сталого розвитку та створює 18 % валової доданої вартості й понад 30 % експорту товарів (за 2015–2017 рр.)¹.

¹ Дані щодо валової доданої вартості та експорту галузей “Сільське, лісове, рибне господарство” (код А за КВЕД) та “Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів” (код СА за КВЕД) у середньому за 2015–2017 рр. розраховано за: Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності : звіт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_ric/vtr_u.htm; Сільське господарство України : стат. зб. / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf.

Обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємствами України за 9 міс. 2018 р. становлять 337,0 млрд грн, що на 19,9 % більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2017 р. Освоєння капітальних інвестицій агропромисловим комплексом за 9 міс. 2018 р. дорівнює 17,8 % загального обсягу інвестицій, їхній обсяг зріс на 9,3 % відносно відповідного періоду 2017 р. [37]. Зважаючи на те, що аграрний сектор є локомотивом національної економіки, він потребує вищого відсотка капіталовкладень, отже, залежить від державного регулювання, а окреслений стан справ вказує на недостатнє нормативно-правове забезпечення для покращення інвестиційного клімату. Цього можна досягти розвиваючи угоди ППП, зокрема в напрямі розширення використання відновлювальної енергетики, запровадження екологічної стандартизації та сертифікації відповідно до світового досвіду, нарощення ланцюгів доданої вартості, розбудови повного циклу виробництва продукції та переробки відходів, використання чіткого механізму регулювання ринку органічної продукції і сировини тощо.

Як зазначив регіональний менеджер МФК в Україні, Білорусі, Молдові Джейсон Б. Пеллмар, з огляду на те, що нині економіка перебуває на шляху відновлення, з'являється дедалі більше проектів, які корпорація хотіла би підтримати, оскільки вони важливі для довгострокового зростання й розвитку країни. Як приклад він навів укладену угоду про надання 37 млн дол. США на будівництво зернового терміналу MV Cargo та загалом наголосив на розвитку аграрної сфери та супутньої інфраструктури [38; 39].

Резюмуючи можна зазначити, що для всеосяжного розвитку як України, так й інших держав світу вкрай важливою є подальша імплементація положень концепції “зеленої економіки”. Необхідно наголосити, що в досягненні цілей сталого розвитку одну з головних стимулюючих ролей у переході до піднесення за принципами “зеленої економіки”, у рамках норм ЄС, а також доповідей-рекомендацій міжнародних організацій, зокрема й МФІ, відіграє кожна окрема країна. Уряди мають вмонтовувати питання екології у плани і стратегії дій на середньо- та довгостроковий період. Потрібно на постійній основі досліджувати можливі шляхи та конкретні об'єкти “озеленення”, залучаючи наукові, фахові кола та досвід і напрацювання МФІ, а також проводити моніторинг досягнення схвалених індикаторів з оперативним визначенням недоліків і внесенням відповідних коригувань.

З метою прийняття своєчасних адекватних інноваційних управлінських рішень, трансформації національних господарств мають насамперед забезпечуватися висококваліфікованими кадрами. Для цього держави повинні здійснювати обмін досвідом, сприяти формуванню належного рівня освіти й загальної обізнаності населення.

Для реалізації зазначених екотрансформацій потрібне належне ресурсне забезпечення, яке досягається через інвестиції – як внутрішні, так і зовнішні, у тому числі фінансові й нефінансові надходження від МФІ. Завданням є нарощування джерел капіталовкладень, зокрема МФІ, варто зосередитися на поширенні саме партнерських відносин влади та бізнесу в розбудові “зеленої економіки”. Більшого поширення мають набути державні інструменти стимулювання підприємців до імплементації методів господарювання за прин-

ципами “зеленої економіки”, наприклад, “зелені” закупівлі. Це допоможе спонукати бізнес до оновлення виробництв, упровадження новітніх інноваційних “зелених” технологій, залучаючи “зелені інвестиції” та, як результат, до випуску екологічних товарів й послуг.

Беручи до уваги реформу децентралізації, а також активність новостворених об’єднаних територіальних громад та сприяння їхньому розвитку з боку МФІ, необхідно вдосконалювати відповідну інституціональну базу з наданням місцевим органам влади повноважень щодо прийняття й реалізації інвестиційних рішень, у тому числі за принципами “зеленої економіки”.

Основними напрямками реалізації положень концепції “зеленої економіки” постають енергетика (розвиток відновлюваних джерел, енергомодернізація та енергоефективність виробництв, інфраструктури тощо) і агропромисловий комплекс (екологізація технологій виробництва й переробки, запровадження замкненого циклу використання ресурсів тощо), проте наявне нормативно-правове середовище потребує подальшого удосконалення з використанням найкращого світового досвіду з метою нарощування обсягів іноземних та вітчизняних інвестицій для швидшого розвитку зазначених та споріднених галузей.

Список використаних джерел

1. Цілі сталого розвитку: Україна : нац. доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.
2. The Green Economy Initiative. UNEP, 2010. URL: <http://www.unep.org/greeneconomy>.
3. The Future We Want – Final Document. United Nations Conference on Sustainable Development, Rio + 20. 2012. June. URL: <https://rio20.un.org/rio20/documents>.
4. Green Industrial Policy: Concept, Policies, Country Experiences / United Nations Environment, 2017. URL: <https://www.unenvironment.org/resources/report/green-industrial-policy-concept-policies-country-experiences>.
5. Presentation Green Economy Initiative / United Nations Environment. URL: <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/timber/meetings/07-unep-eaton.pdf>.
6. Голян В. А. Плата за природні ресурси в умовах децентралізації: інвестиційний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 7. С. 7–16.
7. Дубович І. А. Теоретико-методологічні та практичні засади транскордонної екологізації економіки в євроінтеграційному процесі України. *Науковий вісник НАТУ України*. 2016. Вип. 26.6. С. 13–20.
8. Калетнік Г. М., Пиндик М. В. Поняття альтернативних джерел енергії та їх місце в реалізації політики енергоефективності України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 8. С. 7–18.
9. Cameron A., Clouth S. A guidebook to the Green Economy. 2012. August. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/GE%20Guidebook.pdf>.
10. Green Economy: the Contribution of Corporate Social Responsibility / P. Nicolopoulou-Stamati, N. Xiangli, I. Matiatos et al. *Mechanism of Economic Regulation*. 2013. No. 2. P. 30–44.
11. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України : проблеми та перспективи : монографія / Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк та ін. Київ : ННЦ “ІАЕ”, 2014. 516 с.

12. Марчук Л. П. “Зелена” економіка: суперечності та перспективи розвитку. *Вісник аграрної науки Причорномор’я*. 2014. Вип. 1. С. 34–41.
13. Калетнік Г. М. Інвестиційно-інноваційне забезпечення вирощування біоенергетичних культур та виробництва біопалив. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 1. С. 7–18.
14. Ходаківська О. В., Шпикуляк О. Г., Супрун О. М. Інститути “зеленої економіки” у забезпеченні сталого розвитку агросектора: теоретичний вимір. *Бізнес-інформ*. 2017. № 7. С. 13–18.
15. Ходаківська О. В., Шпикуляк О. Г. Перспективи запровадження “зеленого” курсу економіки у сільське господарство України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів. *Формування та розвиток сучасної моделі біоекономічної системи на сільських територіях*. 2017. № 3. С. 31–34.
16. DWS Green Investments / Deutsche Bank Group. United Nations Expert Meeting on Renewable Technologies as Energy Solutions for Rural Development. 2010. February 10. URL: https://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/DITC_TED_110210S3d2.pdf.
17. The Green Economy: Trade and Sustainable Development Implications / United Nations Conference on Trade and Development. 2011. November. URL: http://unctad.org/en/Docs/ditcted2011d5_en.pdf
18. Seizing Green Investment Opportunities: The Role of IPAs / UNCTAD. 2013. May. URL: <http://unctad.org/en/Pages/MeetingDetails.aspx?meetingid=267>.
19. Степаненко Б. В. Особливості та проблеми методології визначення поняття “зелений бізнес”. *Економіка та прогнозування*. 2010. № 4. С. 22–38.
20. Доповідь про зелену трансформацію в Україні / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2016. URL: http://www.uintei.kiev.ua/images/files/monografii/GreenTransformation_UA_Web.pdf.
21. Directive 2006/32/EC of the European Parliament and of the Council of 5 April 2006 on energy end-use efficiency and energy services and repealing Council Directive 93/76/EEC / The European Parliament and the Council of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0032&from=EN>.
22. Directive 2010/31/EU of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 on the energy performance of buildings (recast) / The European Parliament and the Council of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0031&from=EN>.
23. Directive 2010/30/EU of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 on the indication by labelling and standard product information of the consumption of energy and other resources by energy-related products (recast) / The European Parliament and the Council of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0030&from=EN>.
24. Потапенко В. Г. Стратегічні пріоритети безпечного розвитку України на засадах “зеленої економіки” : монографія / за наук. ред. Є. В. Хлобистова. Київ : НІСД, 2012. 360 с.
25. Підготовка рекомендацій з оптимізації державної політики з зеленої модернізації економіки / Інститут зеленої економіки. URL: <http://green-economics.org.ua/pidgotovka-rekomendacij-z-optimizacij%D1%97-derzhavno%D1%97-politiki-z-zeleno%D1%97-modernizacij%D1%97-ekonomiki/>.
26. Global Energy Statistical Yearbook 2018 / Enerdata. URL: <https://yearbook.enerdata.net/>.
27. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року “Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність” : розпорядження Кабінету

- Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80>.
28. Project Summary Documents / The European Bank for Reconstruction and Development. URL: <https://www.ebrd.com/work-with-us/project-finance/project-summary-documents.html?1=1&filterCountry=Ukraine>.
  29. Ukraine – Country environmental analysis / The World Bank Group. 2016. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/589411470215950798/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D1%83>.
  30. Public procurement for a better environment / European Commission. URL: http://ec.europa.eu/environment/gpp/gpp_policy_en.htm.
  31. Про Стратегію реформування системи публічних закупівель (“дорожню карту”): розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 175-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2016-%D1%80>.
  32. Остап Семерак: Прийнято в першому читанні Стратегію державної екологічної політики до 2030 року. *Урядовий портал*. 2018. 16 жовт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/ostap-semerak-prijnyato-v-pershomu-chitanni-strategiyu-derzhavnoyi-ekologichnoyi-politiki-do-2030-roku>.
  33. Звіти сфери публічних закупівель / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=ca5d0012-c7f9-4750-b1f8-cf5550ecb270&tag=Zviti>.
  34. На шляху зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання та виробництва : дов. / С. В. Берзіна та ін. Київ : Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 138 с. URL: <http://www.ecolabel.org.ua>.
  35. Інструменти участі в капіталі в Україні (потіки) : звіт Національного банку України “Міжнародна інвестиційна позиція”. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=29318273>.
  36. Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та Канадою : закон України від 14.03.2017 № 1917-VIII. URL: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/124_052-16.
  37. Капітальні інвестиції (щоквартальні показники) за січень – вересень 2018 року : звіт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ibd/kin/kin0918.xls>.
  38. World Bank Group, Switzerland, and Ukraine Roll out Innovative Financial Tool to Support Small Farmers / International Financial Corporation. 2018. February 8. URL: <https://ifcextapps.ifc.org/ifcext/pressroom/ifcpressroom.nsf/0/A94E6E33838723228525822E003DABDE?OpenDocument>.
  39. Решетняк В. Украина является кандидатом для крупных инфраструктурных проектов. *Центр транспортных стратегий*. 2018. 1 февр. URL: https://cfts.org.ua/articles/ukraina_yavlyaetsya_kandidatom_dlya_krupnykh_infrastrukturykh_proektov_dzheyson_pellmar_rukovoditel_ifc_v_ukraine_belarusi_i_moldove_1353/98000.

References

1. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. (2017). *Sustainable Development Goals: Ukraine* (National report). Retrieved from <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> [in Ukrainian].

2. UNEP. (2010). *The Green Economy Initiative*. Retrieved from <http://www.unep.org/greeneconomy>.
3. United Nations. (2012, June). *The Future We Want – Final Document*. Retrieved from <https://rio20.un.org/rio20/documents>.
4. United Nations Environment. (2017). *Green Industrial Policy: Concept, Policies, Country Experiences*. Retrieved from <https://www.unenvironment.org/resources/report/green-industrial-policy-concept-policies-country-experiences>.
5. United Nations Environment. (n. d.). *Presentation Green Economy Initiative*. Retrieved from <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/timber/meetings/07-unep-eaton.pdf>.
6. Golyan, V. A. (2016). Charge for natural resources in the face of decentralization: investment aspect. *Investments: practice and experience*, 7, 7–16 [in Ukrainian].
7. Dubovich, I. A. (2016). Theoretical, Methodological and Practical Bases For Cross-Border Greening the Economy in the Process of European Integration Ukraine. *Scientific Bulletin of UNFU*, 26.6, 13–20 [in Ukrainian].
8. Kaletnik, G. M., Pyndyk, M. V. (2016). The concept of alternative energy sources and their place in the implementation of the energy efficiency policy in Ukraine. *Economy. Finances. Management: actual issues of science and practical activity*, 8, 7–18 [in Ukrainian].
9. Cameron, A., Clouth, S. (2012, August). *A guidebook to the Green Economy*. Retrieved from <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/GE%20Guidebook.pdf>.
10. Nicolopoulou-Stamati, P., Xiangli, N., Matiatos, I., Kotampasi, C., Stamatis, P., Sasco, A. J., Hens, L. (2013). Green Economy: the Contribution of Corporate Social Responsibility. *Mechanism of Economic Regulation*, 2, 30–44.
11. Lupenko, Yu. O., Malik, M. Yo., Shpykuliak, O. H. et al. (2014). *Innovative support for the development of agriculture in Ukraine: problems and perspectives*. Kyiv: National Science Center “Institute of Agrarian Economics” [in Ukrainian].
12. Marchuk, L. P. (2014). “Green” economy: contradictions and perspectives of development. *Ukrainian Black Sea region agrarian science*, 1, 34–41 [in Ukrainian].
13. Kaletnik, G. M. (2017). Investment and innovative support for growing bioenergy crops and biofuels production. *Economy. Finances. Management: actual issues of science and practical activity*, 1, 7–18 [in Ukrainian].
14. Khodakivska, O. V., Shpykuliak, O. H., Suprun, O. M. (2017). The Institutions of “Green Economy” for Sustainable Development of Agrarian Sector: Theoretical Dimension. *Business Inform*, 7, 13–18 [in Ukrainian].
15. Khodakivska, O. V., Shpykuliak, O. H. (2017). Prospects for implementing the “green” economy course in Ukrainian agriculture in the context of deepening of European integration processes. *Formation and development of a modern model of a bioeconomic system in rural areas*, 3, 31–34 [in Ukrainian].
16. Deutsche Bank Group. (2010, February 10). *DWS Green Investments*. Retrieved from https://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/DITC_TED_110210S3d2.pdf.
17. United Nations Conference on Trade and Development. (2011, November). *The Green Economy: Trade and Sustainable Development Implications*. Retrieved from http://unctad.org/en/Docs/ditcted2011d5_en.pdf.
18. United Nations Conference on Trade and Development. (2013, May). *Seizing Green Investment Opportunities: The Role of IPAs*. Retrieved from <http://unctad.org/en/Pages/MeetingDetails.aspx?meetingid=267>.
19. Stepanenko, B. V. (2010). Conceptual approaches to the notion “green business”. *Economy and forecasting*, 4, 22–38 [in Ukrainian].

20. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. (2016). *Report on Green Transformation in Ukraine*. Retrieved from http://www.uintei.kiev.ua/images/files/monografii/GreenTransformation_UA_Web.pdf [in Ukrainian].
21. European Parliament, Council of the European Union. (2006). *Union Directive 2006/32/EC of the European Parliament and of the Council of 5 April 2006 on energy end-use efficiency and energy services and repealing Council Directive 93/76/EEC*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0032&from=EN>.
22. European Parliament, Council of the European Union. (2010). *Directive 2010/31/EU of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 on the energy performance of buildings (recast)*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0031&from=EN>.
23. European Parliament, Council of the European Union. (2010). *Directive 2010/30/EU of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 on the indication by labelling and standard product information of the consumption of energy and other resources by energy-related products (recast)*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0030&from=EN>.
24. Potapenko, H. V. (2012). *Strategic Priorities for Ukraine's Safe Development on the Basis of the Green Economy*. Kyiv: National Institute for Strategic Studies [in Ukrainian].
25. Institute of Green Economy. (n. d.). *Preparation of recommendations for optimization of state policy on green modernization of the economy*. Retrieved from [http://green-economics.org.ua/pidgotovka-rekomendacij-z-optimizacii%D1%97-derzhavno%D1%97-politiki-z-zeleno%D1%97-modernizacii%D1%97-ekonomiki/](http://green-economics.org.ua/pidgotovka-rekomendacij-z-optimizacii%20%20%D1%97-derzhavno%D1%97-politiki-z-zeleno%D1%97-modernizacii%D1%97-ekonomiki/) [in Ukrainian].
26. Enerdata. (n. d.). *Global Energy Statistical Yearbook 2018*. Retrieved from <https://yearbook.enerdata.net/>.
27. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2017). *On Approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2035 "Safety, Energy Efficiency, Competitiveness"* (Decree No. 605-p, August 18). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80> [in Ukrainian].
28. European Bank for Reconstruction and Development. (n. d.). *Project Summary Documents*. Retrieved from <https://www.ebrd.com/work-with-us/project-finance/project-summary-documents.html?1=1&filterCountry=Ukraine>.
29. The World Bank Group. (2016). *Ukraine – Country environmental analysis*. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/589411470215950798/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D1%83>.
30. European Commission. (n. d.). *Public procurement for a better environment*. Retrieved from http://ec.europa.eu/environment/gpp/gpp_policy_en.htm.
31. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2017). *On the Strategy for the reform of the public procurement system (Roadmap)* (Decree No. 175-p, February 2). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2016-%D1%80> [in Ukrainian].
32. Ostap Semerak: Adopted in first reading the Strategy of State Environmental Policy until 2030. (2018, October 16). *Government portal*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/ostap-semerak-prijnyato-v-pershomu-chitanni-strategiyu-derzhavnoyi-ekologichnoyi-politiki-do-2030-roku> [in Ukrainian].

33. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. (n. d.). *Public Procurement Reports*. Retrieved from <http://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=ca5d0012-c7f9-4750-b1f8-cf5550ecb270&tag=Zviti> [in Ukrainian].
34. Berzina, S. V. et al. (2017). *On the path of green modernization of the economy: a model of sustainable consumption and production*. Kyiv: Institute of ecological management and sustainable use of nature. Retrieved from <http://www.ecolabel.org.ua> [in Ukrainian].
35. National Bank of Ukraine. (n. d.). *Instruments of participation in capital to Ukraine*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=29318273> [in Ukrainian].
36. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *About ratification of the Free Trade Agreement between Ukraine and Canada (Act No. 1917-VIII, March 14)*. Retrieved from https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/124_052-16 [in Ukrainian].
37. State Statistics Service of Ukraine. (n. d.). *Capital investment (quarterly figures) for January – September 2018 (report)*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ibd/kin/kin0918.xls> [in Ukrainian].
38. International Financial Corporation. (2018, February 8). *World Bank Group, Switzerland, and Ukraine Roll out Innovative Financial Tool to Support Small Farmers*. Retrieved from <https://ifcextapps.ifc.org/ifcext/pressroom/ifcpressroom.nsf/0/A94E6E33838723228525822E003DABDE?OpenDocument>.
39. Reshetniak, V. (2018, February 1). *Ukraine is a candidate for major infrastructure projects*. Retrieved from https://cfts.org.ua/articles/ukraina_yavlyaetsya_kandidatom_dlya_krupnykh_infrastrukturnykh_proektov_dzheyson_pellmar_ukraine_belarusi_i_moldove_1353/98000 [in Russian].